

Dr. Arş. Gör.
Ercan GÖRDEĞİR

Batman Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi Tarih Bölümü Ortaçağ Tarihi
ercan.gordegir@batman.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9661-196X>

Eser Geçmişi / Article Past: 27 Tem 2019/ 4 Ağu 2019

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.597518>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

>> e-ISSN 2458-7672

Olcaytu Han'ın Gilan Seferi (1306-1307)

Olcaytu Khan's Gilan Campaign (1306-1307)

Öz

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde dünya dengelerini alt üst eden yeni bir güç ortaya çıktı. Bu güç Cengiz Han önderliğinde yirmi yıl gibi çok kısa bir zaman diliminde büyük bir imparatorluğa dönüşen Moğollardı. Cengiz Han sıkı bir disiplin altında güçlendirdiği orduları ile çevre kabileleri hâkimiyet altına aldıktan sonra 1206 da kağan ilan edildi. Böylece Yakındoğu için kasırgaya dönüşecek rüzgâr Karakurum'dan esmeye başladı. 1227 tarihinde Cengiz Han öldüğünde çocuklarına sınırları Çin'den Harezmi ve Kırım'a kadar uzanan devasa bir imparatorluk bıraktı.

1251 tarihinde Moğol kuvvetleri Yakın Doğu üzerine tekrar harekete geçti. Bu kuvvetlerin liderliğini yapan Hülagü Han, 1256 tarihinde Alamut Kalesi'ni teslim alarak Tebriz merkezli İlhanlı Devleti'ni kurdu. Ardından 10 Şubat 1258 tarihinde Abbasi Devleti'nin merkezi Bağdat'ı aldı. Böylece Gilan Bölgesi hariç bütün İran, Azerbaycan ve Irak-ı Acem topraklarında Moğol hâkimiyeti kuruldu.

İlhanlı Devleti için oldukça stratejik bir bölge olmasına rağmen 1256 tarihinden Olcaytu Han (1304-1312) devrine kadar hiçbir İlhanlı hükümdarı Gilan bölgesini istilaya girişmedi. Bu çalışmada İlhanlı tarihinde bir ilk olan Gilan bölgesine yapılan askeri harekâtın sebep ve sonuçları ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Gilan, Olcaytu, İlhanlı, Kutluğşah.

ATIF: GÖRDEĞİR Ercan, "Olcaytu Han'ın Gilan Seferi (1306-1307)" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5/2 (Ağustos-2019), s. (335-343)

CITE: GÖRDEĞİR Ercan, "Olcaytu Khan's Gilan Campaign (1306-1307)" *Journal of History and Future*, 5/2 (August- 2019), pp. (335-343)

Abstract

A new power emerged that exterminate world balances in the first quarter of the 13th century. This power was the Mongols, which were transformed into a great empire in a very short period of time under the leadership of Genghis Khan for twenty years. Genghis Khan was declared as khan in 1206 after taking under the control of the surrounding tribes with his armies strengthened under strict discipline. Thus, the wind that will turn into a hurricane for the Near East began to blow from Karakurum. When Genghis Khan died in 1227, he left his children with a gigantic empire from China to Khwarezm and the Crimea.

In 1251, the Mongol forces again mobilized on the Near East. Hülagü Khan, the leader of these forces, took over the Alamut Fortress in 1256 and founded the Ilkhani State based in Tabriz. Then, the center of the Abbasid State took over Baghdad on 10 February 1258. Thus, Mongolian rule was established in all Iran, Azerbaijan and Iraq-i Acem territories except Gilan region.

Although it was a very strategic region for the Ilhanli State, no Ilhanid ruler did invade the region of Gilan from 1256 until the reign of Olcaytu Khan (1304-1312). In this study, the causes and results of military operations against Gilan region, which is a first in the history of Ilhanlı, were discussed.

Keywords: Gilan, Öljeitu , İlkhanid, Kutluğşah.

1. Gilan Seferinin Sebepleri

XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde dünya dengelerini alt üst eden yeni bir güç ortaya çıktı. Bu güç Cengiz Han¹ önderliğinde yirmi yıl gibi çok kısa bir zaman diliminde büyük bir imparatorluğa dönüşen Moğollardı. Moğol imparatorluğunun kurucusu Cengiz Han sıkı bir disiplin altında güçlendirdiği orduları ile çevre kabilelerini hâkimiyet altına aldıktan sonra 1206 da kağan ilan edildi. Böylece Yakındoğu için kasırgaya dönüşecek rüzgâr Karakurum'dan esmeye başladı. Cengiz Han'ın sağlığında Moğollar Harzemşah Devletini yenerek Çin'den Harzem'e ve Kırım'a kadar olan toprakları hâkimiyet altına aldılar.²

Moğol kuvvetleri 1251 tarihinde Yakın Doğu üzerine tekrar harekete geçti. Bu kuvvetlerin liderliğini yapan Hülagü Han 1256 tarihinde Alamut Kalesi'ni teslim alarak³ Tebriz merkezli İlhanlı Devleti⁴'ni kurdu. Ardından 10 Şubat 1258 tarihinde Abbasi Devleti'nin merkezi Bağdat'ı

1 Cengiz Han'ın soyu Moğolların "kıyat" kabilesine dayanmakta olup asıl adı Timuçin'dir.

2 Mokhlesi, M A. (1985). *Coğrafiyeye tarikheh Soltaniye*. (İkinci Baskı). İran: Tahran Yayınevi, 2.

3 **Hamdullah Müstevfi**, 2018, 478; **Reşidüddin**, 2013, 24-25; Glastyan, 2005, 139. **Yuvalı**, 2017, 145; **Spuler** 2011, 60,61; **Grousset**, 2014, 357; **Cevadi**, 1391, 71. XIII. asır İngiliz kaynaklarından olan "*Chorika Maiora*" adlı eserde bu olay; "*Tatarlar mide bulandırıcı vahşiler olarak andığımız Haşhaşileri yok ettiler*" şeklinde anlatılmaktadır. Bu kayıt söz konusu dönemde Avrupalıların Moğollara bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. **Bkz:** Özcan A.T. (Aralık 2013). "Chronica Maura'da Moğollara Dair Kayıtlar". *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 6, Sayı XVI. Ss. 23-77. S.59.

4 İlhanlı Devleti ilgili şu çalışmalara bakılmasında fayda vardır. Erdem İ. (1962). Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20; Erdem İ. (1997). "Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleler". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. S.3, ss.106-112; Erdem, İ. (1995). "Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)". *Ankara Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. (Basılmamış Doktora Tezi); Erdem İ. (2004). "İlhanlılar'da Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular" Ankara: *Ankara*

aldı⁵. Böylece Gilan Bölgesi hariç bütün İran ve Azerbaycan topraklarında Moğol hâkimiyeti kuruldu. İlhanlı Devleti için oldukça stratejik bir bölge olmasına rağmen 1256 tarihinden Olcaytu Han (1304-1312) devrine kadar hiçbir İlhanlı hükümdarı Gilan bölgesini istilaya girişmedi. Bu çalışmada İlhanlı tarihinde bir ilk olan Gilan bölgesine yapılan askeri harekâtın sebep ve sonuçları ele alındı.

Gilan Bölgesi⁶ Moğolların İran'a hâkim olmalarından sonra gerçekten müstakil kalmış tek eyalet olmuştur⁷. Moğollar burada hâkimiyetlerini temsilen bir vali bile bulunduramamışlardı. İlhanlılar İran ve çevresine hâkim olmalarından itibaren kendilerine başkent olarak yaylak ve kışlak olmak üzere Irak ve Azerbaycan yörelerini seçmişlerdi. Gilan bölgesi ise İlhanlıların merkezine oldukça yakın olmasına rağmen İlhanlıların tahammül edemeyeceği kadar ıslak ve sıcak bir memleketti. Yine dönemin tarihçisi Kaşânî'nin deyişi ile “*Bir kartalın bile kıvrımları arasında güçlülükle uçtuğu bulutların derecesine erişmekte geri kaldığı dağların tepelerinde Gilan'ın yüksek kemere benzeyen zirvelerinde, karınca yolundan daha dar, ve kör gözden daha karanlık*”⁸ çetin yolları, sık ağaçlı ormanları ve doğal korunaklı coğrafi yapısı sayesinde İlhanlılara tabi olmamış⁹ ve şimdiye kadar her türlü vergiden kurtulmuş bulunuyordu. Gilan halkı ve yöneticileri de kendilerini vergi vermekten ve İlhanlılara tabi olmaktan uzak görüyorlardı¹⁰. Olcaytu'nun seleflerinden hiçbiri Gilan bölgesini fethetme teşebbüsünde bulunmamıştı¹¹.

Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, S. 35 s. 103-111. Erdem İ. (2003). “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları” Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 33, s. 49-67; Özgüdenli, O. G. (2004). “Merv”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.XXIX, s. 221-22; Özgüdenli O. G. (2012) “Tümen” İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.42. ss. 461-462; Özgüdenli, O. G. (2008). “Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. XXXV. Ss.19-21; Özgüdenli, O. G. (2017). “Türkiye’de Moğol Tarihi ve Kültürü Araştırmalarının Doğuşu ve Gelişimi (1923-2017)”. Mutad. IV./II, ss.460-512.

5 Bağdat istilası için ayrıntılı bilgi için bkz: Tural M. (2017). “Hülâgû Han'ın Bağdat'ı İstilas (1258) ve Tahribe Teşvik Meselesi” *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 10, Sayı XXX, ss. 21-50; *Hamdullah Müstevfî* 2018, s.478; *Reşîdüddin* 2013, s.45; *Glastyan*, 2005, 139; *Spuler*, 2011, 62; *Yuvalı*, 1998, 473; *Cevvadi*, 1391, 71.

6 “*Kaynaklarda Cil veya Cilan, Geylan, Varena adlarıyla anılan Gilan, Antikçağ'da Gil adında bir kabilenin yaşadığı bölgedir. Bölgenin sınırları Ortaçağ'da güneydoğuda Çaluş, doğuda Çabükser ve kuzeydoğuda Taliş ile çevreliydi. Günümüzde Sefidrud Nehri'nin ikiye böldüğü bölgenin batısında Doğu Azerbaycan eyaletleri, kuzeyinde Hazar denizi ve Azerbaycan Cumhuriyeti, güneyinde Zencan eyaleti yer almaktadır. Gilan, İran yaylası ile Hazar denizi arasında yaklaşık 22 km. uzunluğunda ve 25 ile 10 km. arasında değişen genişlikte halka şeklinde bir bölgeyi kaplar. Bölgenin güney kısmında sahile paralel olarak Elburz sıradağları uzanır. Bu dağlık bölgeye IV-V. (X-XI.) yüzyıllarda Deylem deniyordu. Akarsu bakımından zengin olan bölgede başta Sefidrud olmak üzere Pulrud, Samanrud, Huşkrud, Şelmanrud, Şifarud, Gürganrud vb. nehirler yer alır. Gilan'ın dağları zengin ormanlarla kaplıdır. Astar'a'dan Lengerud'a kadar uzanan 720.000 hektarlık bir alan ormanla örtülüdür. Yüzölçümü 14.709 Kilometrekare, nüfusu 2.081.037. Kaşânî eserinde Gilan bölgesinin şehirlerinden bu şehirlerin coğrafi sınırlarından, burada yaşayan halktan, bu halkın mezhepleri gelenek ve göreneklerinden yine bu bölgenin hâkimlerinden ve bu hâkimlerin kullandıkları ünvanlardan uzun uzadıya bahsetmemtedir.” Bkz: Kaşânî, 1348, 56-62; Tahsin Yazıcı, “Gilân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 14, ss. 68-69, 1996, 68.*

7 *Hafız Ebrû*, 1317, 10; İbn Kesir, 1995, 6755; *Spuler*, 2011, 184.

8 Örs, 1992. 101

9 Şebankareî, 1363, 270; *Howorth*, 1880, 539.

10 Örs, 1992, 95.

11 *Spuler*, 2011, 122.

İlhanlılar için son derece stratejik bir yer olan bu bölgenin hâkimiyet altına alınması Olcaytu için son derece önemli bir iş olacaktı zira bu bölgenin fethi Olcaytu'nun seleflerinden hiçbir İlhan'a nasip olmamıştı¹². Bundan dolayı Olcaytu'nun burayı fethetmesi onun savaş ününü artıracığı gibi Horasan ile olan irtibatını da kolaylaştıracaktı¹³. Çağatay Han'ı Duva'nın ölümü dolayısıyla 25 Ekim 1306'da İlhanlı topraklarına gelen elçi Ardaı Kazan, Olcaytu Han'a Duva'nın çevresindeki kişilerin Gilan gibi küçük ve ülkenin merkezine yakın bir bölgenin hala ele geçirilememesi hakkında ileri geri sözler sarf ettiklerini iletmiştir¹⁴. Bu söylentiler Olcaytu'ya ulaşınca¹⁵ diğer bütün işlerini bir kenara bırakarak, dikkatini tamamen bu bölgenin fethine yöneltti¹⁶.

Gilan bölgesi bu dönemde her biri kendi bölgelerine hükmeden 12 mahalli beyin elinde bulunuyordu. Örneğin Halhal bölgesine Şerefeddin Halhali hükmederken Gilan'ın batı tarafında bulunan Kesker, Fumen¹⁷ ve Biyapiş ve çevresine Emîr Dibac'a bağlı bir kadın hükmediyordu¹⁸.

Esasen Olcaytu ağabeyi ve selefi olan Gazan Han gibi Mısır tarafına ordu göndermek niyetindeydi. Ancak yukarıda bahsettiğimiz gerekçeler Olcaytu'ya evvela Gilan'ın fethi meselesini halletmesi gerektiğini düşündürdü. Bunun üzerine etrafındakilere “*Sarayımızın kapısında hükümümüzü dinlemeyen bir topluluk varken başka bir memlekete ordu götürmek münasip değildir*”¹⁹ diyerek emîrleri çağırırdı. Bu durumu tartıştıklarında naipler önce Gilan bölgesi hâkimlerine elçiler gönderip itaate davet edilmelerini eğer itaat etmeyi kabul etmezlerse o zaman onlara (Gilanlılara) karşı ordu göndermeyi önerdiler²⁰. Olcaytu bu teklifi uygun gördü ve eski adet üzerine Gilan bölgesinde bulunan 12 yerel hâkime kendisine tabi olmalarını ve sarayında görünmelerini istedi²¹.

Olcaytu'nun söz konusu fermanına ilk önce Gilan bölgesinin en azametli yönetici olan Emîr Dibac uydu ve Olcaytu'nun ordugâhına hareket etti.²² Bir süre sonra diğer Gilan yöneticileri de bu yönde hareket ettiler. Emîr Dibac Orduy-ı Hümayuna ulaştığında ona pek çok izzet ve ikram gösterdiler. Bir süre sonra Emîr Dibac Olcaytu'nun Gilan'ın başta ipek olmak üzere zenginliklerine göz diktiğini görünce hastalığını bahane ederek ansızın ülkesine (Fümen) geri döndü²³. Bu durumu İlhanlı hükümdarına arz edildiğinde, canı oldukça sıkıldı. İlhanlı merkezinde bu gelişmeler yaşanırken kaynağın belirttiğine göre daha önce Gilan bölgesine gitmiş olan Giray²⁴ adındaki bir

12 İkbâl, 1384, 388.

13 Spuler, 2011, 122.

14 Hafız Ebrû, 1317, 10,11; Howorth, 1880, 539.

15 İkbâl, 1384 **Keşani** bu konuda şu kaydı aktarmaktadır; “İran ülkesinin hanı şefkati, cesareti ve heybeti âlemin uzak yakın her yanına ulaşmış olan Sultan Gıyasud-din Muhammed nasıl olur da, eni boyu, uzunluğu genişliği otuz fersah tutan ve ülkesinin tam ortasında bulunan Gilan ormanlarını kendisine muti kılıp fethedemez? Nasıl olur da bu işe bir tedbir çaresi bulmaktan aciz kalır? Hal böyle iken nasıl olacak da Şam ve Mısır diyarlarını fethedip, kendisine itaat ettirecek” diyorlardı. Bu yuvarlak sözlerin aşağılamasından padişahın öfke ve gazap ateşi tutuşup alevlendi ve kızgınlık közü kızardı. **Bkz;** Örs, 1992, 94,95; **Hafız Ebrû**, 1317, 10,11.

16 Spuler, 2011, 122.

17 Günümüzde aynı ismi taşıyan şehir İran'ın Gilan Eyaleti'ne bağlı bulunmaktadır. Şehrin 2006 yılı resmi sayımına göre nüfusu 27.763 kişidir.

18 İkbâl, 1384, 312.

19 Hafız Ebrû, 1317, 10,11.

20 İbn Kesir, 1995, 6755

21 Spuler, 2011, 122; İkbâl, 1384, 312; Işık, 2012, 30.

22 Spuler, 2011, 122.

23 Hafız Ebrû, 1317, 10,11; İkbâl, 312.

24 Olcaytu Han'ın tarım şihnesi; Işık, 2012, 31.

kişi Olcaytu'ya söz konusu bölge hakkında "Gilan on iki şehirdir ve her birinde bağımsız bir emîr oturmakta ve emrinde bol miktarda ordu bulunmaktadır. Eğer padişah o memleketi tamamıyla ele geçirirse hazineleri yeteri kadar artar ve Horasan yolunu yakınlaştırır"²⁵ dedikten sonra bütün gün bölgenin zenginliklerini anlatarak Olcaytu'nun dikkatini tamamen Gilan üzerine çekti.

2. İlhanlı Kuvvetlerinin Gilan Bölgesine Sevkiyatı ve Seferin Başlaması 1306-1307.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Gilan bölgesinin stratejik ve ekonomik durumu Olcaytu'yu bu-
raya yönlendiren en önemli etkenler olmuştur. İlhanlı hükümdarı yapılan hazırlık ve planlamalar-
dan sonra Gilan bölgesinin dört koldan kuşatılmasını planladı. İbn Kesir'in sayısını 60 bin²⁶ kişi
olarak verdiği İlhanlı kuvvetlerinin başında Emîr Çoban, Kutlugşâh, Doğan, Mumen ve bizzat
Olcaytu bulunuyordu²⁷.

Yapılan plana göre Emîr Çoban'ın liderliğini yaptığı ordu Erdebil ve Taliş yolundan,
Kutlugşâh'ın liderliğini yaptığı ordu Halhal tarafından, Emîr Togan ve Mümen'in başında bu-
lunduğu ordu Kazvin yolundan Gilan'ı kuşatacaklardı. Olcaytu Han ordusuyla Gilan'a Lahican
tarafından girmeyi kararlaştırdı²⁸. Söz konusu plan dâhilinde İlhanlı orduları dört taraftan Gilan'a
yöneldi. (Nisan 1307) Emîr Çoban Sitâre ve Sefehbed bölgesine ulaştığında bu bölgenin hâkimi
ve yöneticisi Rükneddin Ahmed onu karşıladı ve şartlarını yerine getirdi. Ona gücü ölçüsünde
haraç ve hediyeler sundu. Emîr Çoban ordusu ile oradan Kesker'e hareket ederek Kesker havali-
sini kolaylıkla ele geçirerek yağmaladı. İlhanlı askerleri yakaladıkları herkesi öldürdüler. Kesker'e
vardıkları vakit Emîr Şerefuddevle Şârâm Âbâ pek çok değerli hediyeyle Emîr Çoban'ı karşıladı
ve onu kendi makamına götürerek İlhanlı Hükümdarına itaatini bildirdi. Böylelikle Emîr Çoban
başında bulunduğu İlhanlı ordusu ile tayin olduğu hudutlardan pek çok ganimet elde ederek bu böl-
geleri kolaylıkla ele geçirdi²⁹. Daha sonra söz konusu bu bölgelerin hâkimlerini itaati altına alarak
daha Olcaytu Han Lahican³⁰ bölgesine varmadan ona katıldı³¹.

3. Emir Kutlugşâh'ın Gilanlılar Tarafından Öldürülmesi

Gilan bölgesini diğer bir koldan kuşatmak ile görevlendiren Emîr Kutlugşâh Halhal böl-
gesine ulaştığında buranın hâkimi Şerefeddin Halhal onun hizmetine girdi. Ona Gilan Bölgesi
hakkında malumatlar verdi³². Gilan'ın fethinin yavaş ve ihtiyatlı hareket ederek ele alınmasını ö-
nerdi³³. Ancak kendi kuvvet ve kudreti ile gurur duyan Emîr Kutlugşâh ona itibar etmeyerek Emîr
Fûlâd Kabâ'ya öncülük etmesini emretti. Böylece Emîr Fûlâd Kabâ'nın öncülüğünde Gilan or-
dusu ile üç zorlu savaş yapıldı. Her üçünde de İlhanlı ordusu zafer kazandı. Bunun üzerine baş-

25 **Hafız Ebrû**, 1317, 12; **Hafız Ebrû**, 1317, 11.

26 İbn Kesir, 1995, 6755.

27 Şebankareî, 1363, 270; İbn Kesir, 1995, 6755; **Spuler**, 2011, 122.

28 **Aştıyani**, 312,13; **Hafız Ebrû**, 1317, 12.

29 **Hafız Ebrû**, 1317, 12; **Işık**, 2012, 32.

30 Lahican, günümüzde İran'ın kuzeyinde Gilan Eyaleti'ne bağlı şehir. Şehrin nüfusu 2006 yılı resmi nü-
fus sayımına göre 71.871'dir.

31 **Hafız Ebrû**, 1317, 12; İkbâl, 312,13.

32 **Hafız Ebrû**, 1317, 1; İkbâl, 314.

33 **Hafız Ebrû**, 1317, 13; **Işık**, 2012, 32. Emir Halhal'ın önerisi Hafız Ebru'da şöyle geçmektedir. "Gilân işi
aceleye gelmez, yolları güçtür ve Gîl halkı düşman ordusu görmemiş, padişahın ordusu ve büyüklüğü
onların gönlünde yerleşmiş. Bu iş sertlik ve öfkeye gelmez. Ağır ve tedbirli davranarak ilerlemek ge-
rekir"

ta Emîr Dibâc'ın Gilan'lıları ve diğer yerlerin yöneticileri Emîr Fûlâd Kabâ'nın yanına adamlar göndererek, itaat ettiklerini bildirdiler. Emîr Fûlâd Kabâ da onlara rağbet edip bu durumu Emîr Kutlugşâh'a bildirdi. Kaynağın bildirdiğine göre Emîr Kutlugşâh da anlaşma yapma taraftarıydı. Ancak Emîr Kutlugşâh'ın oğlu söz konusu bölgeye gelmişken bu işin kökünden halledilmesi gerektiğini söyleyerek³⁴ anlaşmaya karşı çıktı. Oğlunun bu sözlerine kanan Emîr Kutlugşâh, Emîr Fûlâd Kabâ'yı görevinden azlederek Emîr Siyavci'ya öncü kuvvetlerini komuta etmesini emretti³⁵. Emîr Siyavci intikam ile hareket ederek Fûmen yakınına ulaşınca kadar hiç kimseye acımadı ve Gilan halkından sayısız insanı katletti. Böylece anlaşmadan ümitleri kesilen Gilanlıların hepsi birleşerek Tulem ve Reşt³⁶ yakınında bulunan yerde Moğollar ile savaşa giriştiler. Böylece Emîr Siyâvcî'nin ordusunda çözülme başladı. Moğolların atları bataklıkta kalarak askerlerinin çoğu bu savaşta telef oldu. Kısa süre sonra da Gilan ordusu Moğol ordusuna karşı zafer kazandı. Bu haber Emîr Kutlugşâh'a ulaşınca sersemledi ve ordusunu cesaretlendirmek istedi. Ancak askerleri ona inanmadılar bunun üzerine askerlerinden bir kısmını (97 kişi) yasaya kavuşturdu. Ancak bu da fayda vermedi. Gilanlılar Emîr Kutlugşâh'ın ordusuna ulaştılar. Buna rağmen o az bir kuvvetle, tek başına kalıncaya kadar direndi. Ancak Gilanlılar onu ok darbeleriyle öldürdü ve ordunun bütün ağırlıklarını ganimet olarak aldılar³⁷ (Haziran 1307).

Gilan bölgesine başında Emîr Togan ve Emîr Mûmen'in bulunduğu İlhanlı ordusu Kazvin yolundan girdi. Gilan'ın bu bölgedeki hâkimi Hinduşah Tevazu yolunu tuttu ve emîrlerin yanına gönderdiği adamlarla, "*padişahın itaatkârı ve bağlısıyım, istediği vergi (mali) 'yi vereyim ve memleketi teslim edeyim*" dedi. Bunun üzerine Ümera, "*biz seni padişahın yanına götürürüz ve yeniden bu ülkenin hükümdarlığını senin için alırız.*" diye vaatle bulundular. Emîr Hindû Şâh emîrlerin yanına gelip hizmetlerine girdi. Böylece söz konusu emîrler bu bölgeleri ele geçirdiler³⁸.

Yukarıda belirttiğimiz gibi İlhanlı orduları Gilan'ın fethi ile meşgul olurken Olcaytu da başına Fûlâd Cenksan'ı komutan tayin ettiği kalabalık bir ordu ile Sultaniye'den Gilan'a hareket etti (Mayıs 1307). Önce Tarım Vilayeti'ne oradan da Tarfak Dağı'na vardılar. Burada üç gün kaldıktan sonra ordusunu düzene koyup Lehicana yönelerek Lehican hâkimine bir elçi gönderdi. Olcaytu'nun elçisi Lehican'a ulaştığında buranın hâkimi Şahtu, İlhanlı hükümdarına bağlılığını bildirdi³⁹. Olcaytu Han Lehicanda 4 gün kaldı. Bu sırada Emîr Togan ve Mûmen beraberlerinde

34 **Hafız Ebrû**, 1317, 13; **Işık**, 2012, 32. "Hergün bu vilayete bir ordu getiremeyiz. Buraya ulaştığımız bugün bütün Gilanlıların kökünü kazıyıp Gilân'ı tamamen ele geçirmek gerekir" dedi. Babasına, "eğer biz Emîr Fûlâd Kabâ'nın sözüyle hareket edip Gilanlılarla sulh yaparsak bundan hiç şöhret ve şeref kazanamayız" dedi.

35 İkbâl, 1384, 313.

36 Bu şehir günümüzde hala aynı ismi taşıyıp İran'ın kuzeybatısında bulunup Gilan Eyaleti'nin yönetim merkezidir. Hazar Denizi kıyısında önemli bir ticaret ve turizm merkezidir. Kentin nüfusu 2012 resmi sayımına göre 1.010.193 kişidir. Bu şehir İran'ın Avrupa'ya açılan kapısıdır.

37 **Hafız Ebrû**, 1317, 13; Şebankareî, 1363, 269; **Işık**, 2012, 33; İkbâl, 313; **Kaşânî**, eserinde Kutlugşâh'ın Gilanlı'lara karşı son ana kadar kahramanca savaştığını kaydetmiştir. Yine **Kaşânî**'nin naklettiği diğer bir rivayete göre "*Emir Kutlugşâh ölmeden önce yaralanmış ve Gilan emirlerinden Rikabzen'e esir düşmüş. Bu esnada Rikabzen önce onu Olcaytu'ya gönderme niyetini taşımış ardından Emir Kutlugşâh'ın daha önce Emir nevroz'u öldürmeleri hatırına gelince ona "seni çuha giymekten, kırmız ve ayran içmekten zor işlerde çalışmaktan kurtarıp övünç elbisesine, tesbihe kurke kavuşturan şeker ve tatlı yediren, İran Ülkesinin ulus ve yönetimini emirliğine erdiren o değil miydi.*" diyerek ona önce Emir Nevruz'a yaptıklarını hatırlatmış daha sonrada kendisini Nevruzun oc alıcısı olarak tanımlayarak onu öldürmüştür. **Bkz; Örs**, 1992, 106

38 **Hafız Ebrû**, 1317, 14; İkbâl, 313; **Işık**, 2012, 34.

39 **Hafız Ebrû**, "Ben, bende ve hizmetkârımın. Sultan'ın bizzat bu diyara gelmesinin ne gereği vardı?"

Gilan'ın Kazvin hâkimi Emîr Hinduşah ile geldiler ve Olcaytu'ya tayin oldukları bölgelerde İlhanlı hâkimiyetini sağladıklarını bildirdiler⁴⁰.

Olcaytu Han Lehican'da bulunduğu sırada Emîr Sutay, Emîr Ali Kurci, Emîr Tugay Gurgan ve Emîr Toktimur'u Temican vilayetinin zaptı için görevlendirdi. Bunu duyan Temican yöneticisi Emîr Muhammed onlara karşı koyamayacağını düşünerek İlhanlı emîrlere Olcaytu'ya itaatini ve hanın istediği vergi miktarını vermeye hazır olduğunu bildiren bir elçi gönderdi. Ancak bu sırada söz konusu emîrlerin eline Gilanlılardan bir kişi esir düşmüştü. Bu esirin Temican halkının zenginlikleri hakkında detaylı bilgi vermesi üzerine bölgeyi yağmalamak için harekete geçtiler. İlhanlı emîrlerin bu tamahkâr tavrı karşısında Temican hâkimi Muhammed asker toplayarak, azametine güvenen Moğol ordusu ile savaşa tutuştular. Her iki tarafta savaşı kazanmak için büyük çaba gösterdi. Savaş devam ederken Emîr Toktimur'un kendisine isabet eden bir ok sonucunda ölmesi üzerine Moğol ordusu dağıldı böylece Gilan ordusu İlhanlılara karşı bir kez daha zafer kazandı⁴¹.

Olcaytu Han Lehican'da meclisini toplayıp şükür namazı kıldığı sırada Emîr Kutlugşâh'ın öldürüldüğü haberi ulaştı. Bu habere üzülen⁴² İlhanlı hükümdarı, Emîr Sendâve, Şeyh Behlûl ve Emîr Ebabekir'i yaklaşık üç bin seçkin süvarinin de içinde bulunduğu bir ordu ile Emîr Kutlugşâh'ın intikamını almaları için görevlendirdi. Bu emîrlere bölgeye gittiklerinde Fûmen, Reşt ve Tûlîm halkı birbirleriyle ittifak halinde toplanmışlardı. Moğol ordusunu yenmiş olmanın verdiği cesaretle tekrar savaştan yana tavır aldılar. Böylece başlayan savaşta iki taraf da büyük kayıplar verdi. Bunun üzerine meşverette bulunan Moğol emîrleri durumu Olcaytu'ya bildirip ondan yardım istemeyi uygun gördüler. Haber kendisine ulaştığında Gilan işinin bu denli uzamasına oldukça canı sıkılan Olcaytu Emîr Hüseyin ile Emîr Sevinç'i yardım için görevlendirdi. Yine Emîr Hây Tîmûr ve daha önce Fûmen, Tûlîm ve Reşt taraflarına hareket eden ordunun da o tarafa yönelmelerini emretti. Böylece Moğol yardım kuvvetleri Temican bölgesine ulaştıklarında şiddetli bir savaş yaşandı. Kaynağın bildirdiğine göre savaşın şiddeti ölümlerden bir tepe olacak kadar büyüktü⁴³. Bu savaşın sonunda Gilan ordusunun neredeyse tamamı imha edildi. Daha sonra Moğol ordusu Fûmen, Reşt ve Tulim bölgelerine girdiler böylece bütün Gilan Olcaytu'nun mülküne dönüştürüldü (Haziran 1307)⁴⁴. Gilan'ın zaptından sonra Olcaytu, bölge halkını her yıl devlet hazinesine bir miktar ipek vermeleri karşılığında affetti⁴⁵.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Gilan'ı fethettikten sonra Olcaytu ordusu ile Sultaniye'ye döndü. (29 Haziran 1307)⁴⁶ O burada, yargıçlara emîrlerin öldürülmesi işinde hatalı olanlar ile Gilan seferinde suç ve kusur işleyenleri bütün yönleriyle araştırıp teftiş etmelerini ve yargılamalarını emretti⁴⁷. O meselede evvela fitneyi çıkaran Emîr Kutlugşâh'ın oğlu Emîr Siyâvcî söz dinlemediğinden, Büyük Emîr Kutlugşâh'ın öldürülmesine neden olduğundan suçlandı. Ondan sonra, yine

Gönderdiğin en değersiz köleni bendeniz ferman nedeniyle baştan ayağa donatırdım "dedi.

40 İkbâl, 313; **Işık**, 2012, 34.

41 **Hafız Ebrû**, 1317, 14,15; **Işık**, 2012, 35.

42 İlhanlı kaynakları Olcaytu'nun Emir Kutlugşâh'ın ölümüne son derece üzüldüğünü aktarsalarda İbn Kesir Olcaytu'nun bu habere sevindiğini çünkü Kutlugşâh'ın Olcaytu'yu öldürmeye çalıştığını aktarmaktadır. Ancak İlhanlı sultanının gerek savaş sonrası emir Kutlugşâh'ın öldürüldüğü olayda suçu bulunan ilhanlı emirlerini yargılatması gerekse Gilanlılardan onun intikamını almaya çalışması bu dönemde Emir Kutlugşâh'a önem verdiğini göstermektedir. **Bkz:** İbn Kesir, 1995, 6755.

43 **Hafız Ebrû**, 1317, 15-17; **Işık**, 2012, 36

44 **Hafız Ebrû**, 1317, 15-17; Örs, 1992, 109.

45 **Hamdullah Müstevfi**, 1336-39, 607.

46 Örs, 1992, 109; **Hafız Ebrû**, 1317, 15-17.

47 **Hafız Ebrû**, 1317, 17,18.

Temîcân'da anlaşmaya razı olan emîrleri anlaşmadan vazgeçiren ve pek çok insanın ölümüne neden olan Mamentifi suçlu bulundu. Diğer emîrlerin bazıları da yaptıkları hatalar nedeniyle suçlandılar. Yargılama sonucu Olcaytu'ya ahzedilince İlhanlı sultanı bu olayda suçlu gördüğü Mamentifi ve birkaç emîri idam ettirdi⁴⁸. Suçu daha az olan bazılarını sopa ile dövülmeleri cezasını verdi⁴⁹. Emîr Siyâvcî'yi yargılama gereğince ölüm cezasına çarptırılmakla beraber onu babasının ruhuna bağışladı. Fakat onu babasının tümeninden azletti ve o tümen emîrliğini Emîr Çoban'a verdi⁵⁰. Yargılama işi sona erince Gilan emîrlerine ipek vergisi yükledi. Böylece Gilan bölgesi İlhanlılara bağlanmış oldu.

Sonuç

Gilan Bölgesinin gerek İlhanlılar ile Büyük Moğollar arasında bir güzergâhta bulunması gibi stratejik konumda olması gerekse zengin otlak, verimli toprak ve kaliteli ipeklerin bulunduğu bir bölge olması Olcaytu'yu buraya yönlendiren en önemli etkenler olmuştur.

Harekâtın başında İlhanlı hükümdarı ve diğer devlet erkânı Gilan bölgesinin fethini kolay bir iş olarak görüp basite almışlardır. Ancak Gilan Bölgesinin doğal korunaklı coğrafi yapısı ve Gilanlıların güçlü karşı duruşları sonucunda İlhanlı ordusu peyderpey yenilgiye uğratarak Ordu komutanı Emîr Kutlugşâh öldürülmüştür. Bölgeye gönderdiği yardım kuvvetleri ve aldığı önlemlerin hiçbiri işe yaramayan Olcaytu bizzat harekete geçerek bütün imkânlarını seferber etmiş ve yöre halkının büyük bir kısmını kılıçtan geçirerek Moğolların acımasız bir kez daha göstermiştir. Bölgede ise hiçbir şey eskisinden farklı olmamasına rağmen Olcaytu Gilan bölgesini yeni bir fetihmiş saymıştır.

Kaynaklar

- Aştıyani A. İ. (1384) *Târîh-i Moğol (Ez Hamle-i Cengiz Han Ta Teşkil-i Devlet-i Timuri)*
- Cevvadi, A. Cihan, Z. (1391) “Ez Tebriz ta Pekin Berresiyi Münasebet-i İlhanıyân ba Han-ı Bozorg-ı Moğol”. *Faslname-i Tarih Revabit-ı Harici*. Yıl. 13. Sayı. 50. Ss.69-90.
- Erdem İ. (1962). Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Dogu'ya Etkileri. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.20
- Erdem İ. (1997). “Olcaytu Han Devrinde Horasan'da İlhanlı-Çağataylı Mücadeleler”. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. S.3.
- Erdem İ. (2003). “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları” Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 33.
- Erdem İ. (2004). “İlhanlılar'da Ahmed Teküder Dönemi ve Selçuklular” Ankara: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 35.
- Erdem, İ. (1995). “Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)”. *Ankara Ankara*

48 **Işık**, 2012, 36. Bu isimler için Bkz. **Kaşânî** bu isimleri “Bamdekin, Küldekin, Sülemiş” olarak kaydetmektedir. **Kaşânî**, 1384, 101.

49 **Kaşânî** bu isimleri “Bukacuk, Togan, Şıbka ve Cokçay” olarak kaydetmiştir. **Kaşânî**, 1384, 101.

50 **Işık**, 2012, 36.

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Basılmamış Doktora Tezi).

Grousset, R. (2003). Bozkır İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur. (Çev. M. Reşat Uzmen). Ötüken Yayınları.

Grousset, R. (2003). Bozkır İmparatorluğu: Attila-Cengiz Han-Timur. (Çev. M. Reşat Uzmen). Ötüken Yayınları.

Hafız Ebrû. (1317). *Zeyl-i Camiü't-Tevarih-i Reşîdî*. (Nşr: Doktor Hanbaba Beyani). Tahran: Danişiyar-ı Tarih Danişgah-ı Tahran Şirket-i Tezamuniyi İlmi, 7

Hamdullah Müstevfi, Kazvinî. (2018). *Târih-i Güzide*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara. Türk Tarih Kurumu.

Howorth Hery H. (1890). *History of the Mongols: From The 9the To The 19the Century*, Part II, Longmans Gren And Co, London.

Işık, A. (2012). *Hafız Ebru'nun Zeyl-i Cami'üt -Tevârih-i Reşîdî'sinde Sultan Olcaytu ve Ebû Sa'îd Dönemlerine Dair Kayıtlar*. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İbn Kesir.(1995). *el- Bidâye ve'n-nihâye Büyük İslam Tarihi*. (Türkçe'ye tercüme Mehmet Keskin). İstanbul c. XIV.

İkbal, A. (1384 h.ş). *Târîh-i Moğol (Ez Hamle-i Cengiz Han ta Teşkil-i Devlet-i Timuri)*. Moesese-i İntişarat-ı Emîr-i Kebir. Tahran.

Mokhlesi, M A. (1985). *Coğrafiyeye tarikheh Soltaniye*. (İkinci Baskı). İran: Tahran Yayınevi, 2.

Özbek S. (2013). “Memlûklerde Meşrûiyet Arayışları ve Saltanat İnşasına Yönelik Çabalar “Sultanı Öldüren Sultan Olur”. *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*. Sayı. XXXII/53.

Özbek, S. (2002). “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”. Ankara. *Türkler Ansiklopedisi*, C. V. ss.127-133.

Özbek, S. (2018). *Moğolları Durduran Türk Sultan Baybars*. Berikan Yayınevi.

Özcan A.T. (Aralık 2013). “Chronica Maiura'da Moğollara Dair Kayıtlar”. *Tarih Okulu Dergisi*, yıl 6, Sa. XVI. ss. 23-77.

Özgüdenli O. G. (2012) “Tümen” İstanbul: *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansklopedisi*, C.42. ss. 461-462.

Özgüdenli, O. G. (2004). “Merv”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Anskopedisi*. C.XXIX.

Özgüdenli, O. G. (2008). “Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Anskopedisi*. C. XXXV. Ss.19-21.

Özgüdenli, O. G. (2017). “Türkiye’de Moğol Tarihi ve Kültürü Araştırmalarının Doğuşu ve Gelişimi (1923-2017)”. *Mutad*. IV./II, ss.460-512.

Şabankareî, Muhammed b. Alî b. Muhamed, (1363 h.ş.) *Mecma'ü'l-Ensâb*. (haz. Mir Haşim Muhaddis), Tahran. Muessese-i İntişarat-ı Emîr-i Kebir.

Tural M. (2017). “Hülâgû Han'ın Bağdat'ı İstilasası (1258) ve Tahribe Teşvik Meselesi” *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 10, Sayı XXX, 21-50.

Yazıcı, T. (1996). “Gilân” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansklopedisi*, C 14, ss, 68-69, 1996.

Yuvalı, A. (Ocak. 2017). *İlhanlı Tarihi*. İstanbul. Bilge Kültür Sanat Yayınları.